

***Василенко Дмитро Леонідович,**
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Українського державного
університету фінансів та міжнародної торгівлі,
кандидат юридичних наук*

**ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
СТАТУСУ ПОТЕРПІЛОГО**

Новелою в Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року (далі - КПК) є те, що при зверненні особи до правоохоронних органів із заявою про вчинення відносно неї кримінального правопорушення вона

автоматично набуває статусу потерпілого, а відомості про вчинення кримінального правопорушення слідчим чи прокурором не пізніше 24 годин після подання такої заяви вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань та з цього моменту розпочинається досудове розслідування кримінального правопорушення, невідкладно проводяться оперативно-розшукові і слідчі (розшукові) дії уповноваженими на те органами[2].

Згідно положень КПК кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне відстоювання стороною обвинувачення та стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів. Згідно кодексу до сторони обвинувачення належать прокурор, слідчий, керівник органу досудового розслідування, в окремих випадках потерпілий, його представник та законний представник.

Перш за все КПК України визначає особу потерпілого в ст. 55 ... «Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди»...[1]. Факт, що потерпілому присвячено окремий параграф гл. 3 свідчить про важливе самостійне значення, яке законодавець відводить потерпілому у кримінальному провадженні. Отже потерпілими можуть виступати: фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди. Це можуть бути як громадяни України, так і іноземці та особи без громадянства; юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

При цьому кримінальний процесуальний закон не надає юридичним особам, визнаним потерпілими від злочину, жодних переваг чи особистого статусу у зв'язку з їхньою незалежністю до юридичних осіб публічного чи приватного права. Водночас закон розмежовує таких потерпілих у зв'язку із застосуванням інших кримінально-процесуальних інститутів. Наприклад, згідно з ч. 2 ст. 182 КПК України юридична особа публічного права не може бути заставодавцем[3].

В основі набуття фізичною чи юридичною особою статусу потерпілого у кримінальному провадженні лежить одночасна сукупність таких умов: фактичної (завдання кримінальним правопорушенням відповідної шкоди) та формальної (подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого). Перевірка, розгляд та вирішення такої заяви законом не передбачаються, як це було раніше, тому статусу потерпілого особа набуває автоматично за наявності вказаних вище умов. Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Цей момент може співпадати з початком кримінального провадження, або мати місце після його початку, але не може йому передувати. У разі коли особа не подавала відповідної заяви і була визнана потерпілим слідчим, прокурором або судом, права і обов'язки потерпілого виникають у неї з

моменту надання згоди на таке визнання. Потерпілим також може бути визнано особу, яка є близьким родичем чи членом сім'ї особи, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, у випадках: якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи; особа перебуває у стані, який унеможливило подання нею відповідної заяви.

Дискусійним, із погляду Конституції України та загальних принципів кримінального процесу, є надання потерпілому права самостійно збирати докази.

З одного боку, потерпілий стає повноцінною стороною і учасником кримінального провадження, - однак захист громадян, які постраждали від злочину, є прямим обов'язком держави. Для цього в державі діють прокуратура, органи досудового розслідування та суд. Надання потерпілим права самостійно збирати докази на практиці фактично призвело до перекладення функції кримінального переслідування на потерпілого.

На тлі розширення гарантій та реальних заходів із реалізації принципу змагальності у кримінальному провадженні непослідовними й контраверсійними виглядають повноваження сторони захисту у збиранні доказів. Так, сторона захисту збирає докази шляхом ініціювання слідчих (розшукових) дій, тобто мусить звертатися до слідчого або прокурора з клопотанням про проведення тієї або іншої дії, що фактично обмежує можливість захисника зі збирання доказів. У даному разі можливості сторони обвинувачення і захисту важко назвати пропорційними, адже обвинувачення може проводити слідчі (розшукові) гласні і негласні дії самостійно, а сторона захисту може лише ініціювати проведення таких заходів[4].

Отже, з новим КПК процесуальний статус потерпілого отримав свій логічний розвиток, зокрема: надання статусу потерпілого юридичній особі; можливість визнання потерпілим близьких родичів і членів сім'ї постраждалої особи; можливість оскарження слідчому судді постанови про відмову у визнанні потерпілим. Однак, слід на законодавчому рівні закріпити за потерпілим право збирати докази шляхом проведення слідчих (розшукових) дій.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. // [Електронний ресурс].- Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/4651r-17.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред.В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. - Х. : Право, 2012. - 768 с.
3. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. - Х. : Право, 2013. - 824 с.

4. Оніщук М. Проект нового КПК України - рух у правильному напрямку. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/LAW/proekt_novogo_kpk_ukrayini __гиБ_и_ргайіпоши_паргуамку.html